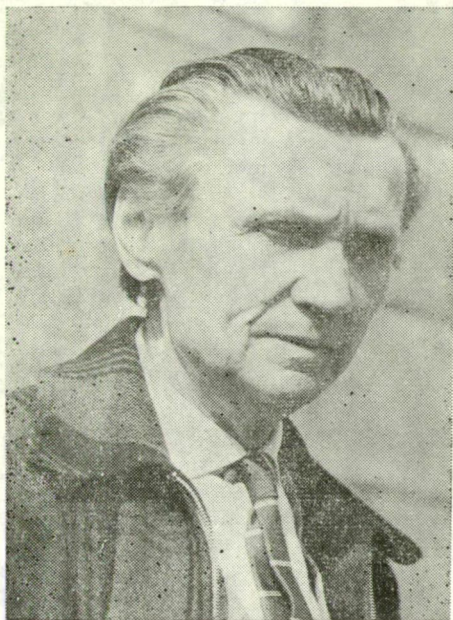

KOVÁCS SÁNDOR IVÁN

FÁBRY ZOLTÁN KETTŐSPONTJAI

FÁBRY ZOLTÁN
1897—1970

EMLÉKTÖREDÉKEK

ÉS BÚCSÚ

— LEVELEKKEL

„Bocsássam útnak a Fábry-leveleket? Válogatva — igen. Írójuk legendás remeteségében is a köznek élt, s ha barátjaival levelezett, akkor sem tagadta meg harcos magát. Sőt, a magánkapcsolat diszkréciójában még érzékenyebben, még követelőzőbben volt társadalmi, hiszen barátai érthették félre a legkevésbé, de tudhatták a legjobban, hogy az egyetemes emberért (annak nemzetiségi változatában) szólt akkor is, ha magáról beszélt. Betegségeiről, melyek munkájában gátolják, visszhangtalanságáról, ami egyben az ő közmondandójának figyelmen kívül hagyása.” (Balogh Edgár: Fábry Zoltán tíz levele. Igaz Szó 1970. 6. sz.)

„Ifjúságom vétke gyakran jut eszemben, / Ki bánatot indít s siralmat szívemben” —, hogy amíg élt, én Fábry Zoltánnak személyesen nem járultam színe elé. Ő, pedig e rossz XVII. század eleji vers kitűnő szerzőjének viselt dolgait kutatva két nyáron át is ott filozkodtam a kassai levéltárban; Szepsitől Varannóig, Eperjestől Bártfáig bejártam a Felvidék északkeleti csücskét; kőhajításra cirkáltam Stósztól, de az oda menendő buszokra mégsem volt bátorságom felhágni, csak a menetrendek tanulmányozásáig jutottam el.

Pedig jól tudtam, kicsoda Fábry Zoltán. Tudtam nagyon is jól, hogy nemcsak szlovákiai magyar, de magyar klasszikus, hogy nemzedékéből az egyetlen mester — a mesterünk —, aki Gaál Gábor után úgy országolhat Stószról, miként Széphalmon

Kazinczy tette egykor. Elfogult és feltétlen tisztelettel számítottam magam névtelen követői seregéhez, tankönyvként forgattam elibém került műveit — ezért hiányzott az erő mindig a személyes tisztelgéshez és ahhoz is, hogy kritikát vagy tanulmányt írjak róla.

Levéllal viszont felkerestem, először 1965 nyarán, amikor Ilia Mihállyal a Tiszatáj Bartók-émlékszámát szerkesztettük. Mihály akkortájt kért tőle cikket Gaál Gáborról, s ő ekkor küldte el *A koronatanú-t*, az alábbi levél kíséretében:

Kedves Tiszatáj!

Stós, 965. VII. 14.

Végre sikerült tartozásomat leróni. Mellékelten küldöm a kéziratot: „*A koronatanú*”.

Rég nem láttam a Tiszatáj számait. Az utolsó a márciusi volt, azóta nem jött új. Mellékelten egy fénykép is. Azt hiszem még nem küldtem.

Kérem még a szeptemberi számban hozni, mert aztán az Irodalmi Szemlében az októberi számba jöhetne

Szeretettel
Fábry Zoltán

A koronatanú-t természetesen hozza a szeptemberi szám, a Bartók-anyagok utáni részt ez a tanulmány vezeti, s Fábry Zoltán is becsülettel megjelölte Stósz *délelőttök* c. 1968-as kötetében, hogy Az „*embörakadály*” (Tömörkényről) és az *Egy regénymodell emlékezései* (Balázs Béláról) c. írásokkal együtt Szegeden, nálunk jelent meg először. Kézről kézre járt fényképei — a keményebb nézésű „zippzárás” és a szelíd „ablakból kitekintő” — adták az ötletet, hogy munkatársaink sorában ezúttal őt mutassuk be fotóval a lap fülén. Ment is mindjárt a levél Stószra, ami- ben én a következő bonyolult kéréssel állottam elő: A kép alatti csíkra valami vallomásképe kell, de mert Fábry Zoltánról van szó, nem szokványos nyomdai szedéssel hoznánk, hanem kézírását reprodukálva, tehát írja le tintával ars poeticájának vezérszavait egy ennyiszor ennyi centiméteres papírcsíkra, s majd ez kerül klisével a fénykép alá. A mester kötéinek állt, pontos méretű, kitűnően reprodukálható papírcsikot küldött:

Kedves Kovács Sándor Iván,

Stós, 965. VII. 27.

kívánsága szerint küldöm a mellékletet.

Mellékelek még egy fényképet a nekem nagyon kedvessé vált „névtelen tanítvány”-nak. És mert nem tudom milyen fényképet küldtem a Tiszatájnak, vagy személy szerint Ilia Mihálynak, biztonság kedvéért mellékelek még kettőt (mindkettő 1964-es felvétel)

Szeretettel
Fábry Zoltán

A levél hátlapján érdekes tollpróbák, a kép alá kért vallomás előfogalmazványai:

Aki mondanivalómat
közös nevezőre ak

*

Akik mondanivaló-
mat összegezni akar-
ják, azoknak a „vox
humana” kifejezés
fut a tolluk alá.

Mi a vox humana?
Az író erkölcsi elkö-
telezettsége

A márványtáblára véshető, versérvényességű végső szöveg egyébként (sajnos, csak az 1965-ös szeptemberi számról reprodukálhatnánk ismét, a kéziratcsfík valahová elkeveredett) így hangzik:

*Aki mondanivalómat
közös nevezőre akarja
hozni, az a vox hu-
mana kifejezést
használja. Mi a
vox humana? József
Attila „emberhez
méltó gondja”, mely
Radnótinál „az ember-
séghez méltó értelem”-
mé fokozódik. A vox
humana: magatartás-
forma, állásfoglalás
dolga. Erkölcsi krité-
rium, morális elsőd-
legesség: írói elköte-
lezettség elkerülhetet-
lensége. A szellem: erkölcs.*

Fábry Zoltán

Fábry Zoltán és a Tiszatáj kapcsolata ezt követően mind elevenebb, mind tartalmasabb lett: ezután szerepelt briliáns háborúellenes írással a Tömörkény Emlékkönyvben, s adta közlésre Balázs Béla-tanulmányát, Adyról való emlékezését. Könyveiről — amelyeket mindig friss dedikációval kaptunk meg Stószról — rendre megemlékezett a kritikái rovat. Mi azonban akkor a hajszás szerkesztői robot s a naiv álmok közepette sehogysem jutottunk hozzá, hogy írjunk róla. Én ezt a recenzori hallgatást magyarázkodó leveleken kívül azzal próbáltam ellensúlyozni, hogy az Új Írás 1966-os évfolyamának 10. számában megjelent Gaál Gábor-tanulmányomat, *A szerkesztő kritikái* címűt Fábry Zoltánnak ajánlottam. A szokatlan, talán még póznak is tűnhető dedikáló gesztust mentse a dolgozat rejtett személyessége és írása: hogy hét szép évi szerkesztőségi hajsza után összegez és előre tapogatózik, hogy nemcsak felmondja, de értelmezi is a Gaál Gábor-i, Fábry Zoltán-i leckét, hogy tehát „ars poetica”. Fábry Zoltán az *Európa elrablása* dedikációjában köszönte meg az írást, még 1966 novemberében, pedig ami órála áll ott (igaz, önzetlen öntételeire alapozva), éppen Gaál Gábort emeli fölébe: „A Nyugat szerkesztőjének pozíciójában Osvát a mozgalom reprezentatív nagy kritikusanak szerepére predestináltatott. Képtelen volt eljátszani. Gaál Gábor viszont az ellentábor élén úgy nevelt és növelt saját vezérletével új irodalmat, hogy útjait s azoknak valamennyi fontosabb állomását minduntalan elemzőn kicövekelte. Rendkívül jellemző bizonyító adalékként emlékeztessünk csak Szilágyi András, az *Új pásztor* írójának felfedezésére. Fábry Zoltán írta meg nemrég — a Kortárs-ban (1964. 2. sz.) és a Tiszatáj-ban (1965. 9. sz.) —, hogy Szilágyit tulajdonképpen ő fedezte fel. Fésületlen kéziratát mámorosan verte gépbe, csodálta, dédelgette, s küldte expressz Kolozsvárra. »És mintha mindent beleadtam volna a felfedezés örömebe és munkájába, elfeledkeztem a legfontosabbról: a kritikáról. Ezt sose írtam meg: túl szoros volt a mellreölelés.« Ez a felfedezés Osvát-i foka. A magasabb lépcsőre Gaál Gábor hágott: a tudatosítással. »Olvassátok el, mit mondott Gaál Gábor az *Új pásztor*-ról (egyik legszebb kritikái írása), amikor az Párizsban a Monde kiadásában megjelent, és akkor nyilvánvalóvá válik a Gaál Gábor javára mutatkozó különbség... igazi kritikus volt. Tudó, látó, és láttató, értő és értető...« — mondja maga Fábry: a *felfedező*, nagy kritikushoz méltó gesztussal a tulajdonképpeni *Felfedezőről*.”

Közelgett 1967 nyara, Fábry Zoltán hetvenedik születésnapja. Iliá Mihállal azt terveztük, hogy augusztusban nagy Fábry-émlékszámot csinálunk. Affélét, mint a Tiszatáj József Attila-, Radnóti- és Bartók-számai voltak, amelyek kulimunkáját — redaktori energiáink levezetendő — általában féltékenység nélkül bízták ránk a szerkesztőségben. Most mégis hallatszottak aggályok — elvégre ha klasszikus is, mégiscsak élő... —, ráadásul engem a legváratlanabban két forró hónapra berántottak tartalékos katonai kiképzésre. Fábryval akartunk „Fegyver s víté ellen” szólni, s helyett én a laktanya porával és patkányával ismerkedtem... A széles ölelésű, országot mozgató, ikonográfias, bibliográfias emlékszámomból így bizony nem lett semmi, pedig már jó előre Stószra is beharangoztam. Amikor végül is meg kellett írni az igazat, csalódott levelet hozott a posta:

Kedves Kovács Sándor Iván,

Stós, 967. VII. 29.

nem tagadom, nagy volt a csalódás, amikor megkaptam a Tiszatáj augusztusi számát. A még januárban megígért és később Iliá által is megerősített meglepetés elmaradt. Olyan volt ez, mint amikor egy gyerek tudja előre, hogy mit kap karácsonyra, és akkor üres marad a karácsonyfa alja.

Nagyon kimerültem az „ünneplésben” és a látogatások szakadatlanságában, melyek még egyre tartanak. Rengeteg levél, távirat és némelyikre mégiscsak felelni kell: ez pedig munkatöbblet, amikor lényegében hónapok óta nem írok semmit.

*Szeretettel köszöntöm
mindnyájukat
Fábry Zoltán*

A „rengeteg levél, távirat” között persze a mi jókívánságaink is ott voltak — de nem volt ott a tervezett emlékszám, amit viszont 1967 júliusában megcsinált a pozsonyi Irodalmi Szemle. 1967 őszén a Tiszatáj 1917-re emlékező jubileumi számát álnótta össze, s természetesen tűnt, hogy a megszemlézett ünnepi kiadványok sorába iktassam az Irodalmi Szemle Fábry-émlékszámát is, és hogy én írjak róla: mintegy vezeklésül a miénk elmaradta miatt. Hadd idézzem fel itt újra csak betűjeljel szignált alkalmi cikkem lényegi mondanivalóját:

„Jelen számunk összeállításának nehézségeire visszatekintve, s annak megvallásával, hogy bennünket is csak nem várt technikai akadályok térítettek el egy Fábry-émlékfüzet kiadásától, különösen jól tudjuk, mekkora feladatot oldott meg sikerrel pozsonyi testvérlapunk szerkesztősége, amikor 70. születésnapja alkalmából remek összeállítással tisztelgett a magyar nyelvű marxista publicisztika és kritika klasszikus alakja, a Szlovákiában élő Fábry Zoltán előtt. A Fábry-émlékszám szerkesztőségi mester munka, sajtótörténeti és irodalomtörténeti értékű, maradandó dokumentum, forrásmű, amit mindig is használni, amire mindig is hivatkozni fogunk. S ami a legkülönösebb: közös műve az ünneplőknek és az ünnepeltnek, hisz az Irodalmi Szemle tíz évvel ezelőtt nem indulhatott volna meg Fábry életművének, töretlen jellemének és kézzelfogható támogatásának biztos fedezete nélkül. A lap ma is főmunkatársaként tisztelheti őt, tíz év harcainak e számban kicsapódott eredményei tehát a Mesternek is köszönhetőek. Annak a Fábry Zoltánnak, aki publicistaként egyszersmind szerkesztő is volt mindig, aki Gaál Gábor örökét nemcsak személyiségének korparancsot sugárzó varázsával viszi tovább, de a Korunk nagy szerkesztőjének szerteágazó, határokon átnyúló, internacionalista kapcsolatainak továbbbépítésével, XIX. századi méretű roppant levelezésének továbbírásával is. Nem tudom, mennyire eleven lüktetésű a korrespondencia Stósz és Pozsony között — feltétlenül annak látjuk —, de tudom, hogy Fábry egy hivatalnok pontosságával elküldi könyveit, cikkeit, leveleit és tanácsait mindenhová, ahol szomjúhozzák azokat: fővárosunkba éppúgy, mint a Hernád vagy a Tisza mellé. E felvillantott gazdag viszonylatok értelmében közös műve az emlékszám mesternek, küzdőtársaknak és tanítványoknak...

A közreadott tanulmányok, emlékezések, levelek és versek számtalan oldalról vonják fénybe Fábry művét és alakját. Nem a mindent felölelő teljességigény szülte őket, esetleges vitázó megállapításoknak tehát nincs itt hely és alkalom. Csúpan egyetlen dolgozathoz fűznénk észrevételt, s ezt is azért, mert ennek felemlítése kapcsán egy Fábryval szembeni mulasztásunk önkritikus megvallására kínálkozik alkalom. Zsilka Tibor Fábry stílusáról írt dolgozatot. A hagyományos nyelvész aprólékosság sok érdekes dolgot (olykor triviális mozzanatokot is) észrevétel vele, elfeledkezik azonban Fábry expresszív stílusának két feltétlenül jellemző jegyről! Külön tanulmányt lehetne írni pl. arról, hogy Fábry stílusában milyen rendkívül fontos, meghatározó szerepe van a legjobban kedvelt írásjelnek: a kettőspontnak: nemcsak kiemel, nyomatékosít, de ígét, állítmányt is pótol, kidobja, feleslegessé teszi a körülíró, tempósan kifejtő mondatelemeket, kurtán a lényegre csap, szinte elénk szegezi a telitalálat-mondanivalót stb. Fábry a név- és címadás nagymestere. Elnevezései, sajátos terminus technicusai definitív erővel bírnak, sokszor a fogalom egyetlen lehetséges, egzakt pontosságú meghatározását adják. Egy stílusával foglalkozó tanulmány nem maradhat ennek kifejtésével adós. Különösen akkor nem, ha meggondoljuk: Fábry sokszor nem is maga teremtí ezeket a telitalálatokat, hanem teremtés-erővel kiemeli, önállósítva felmutatja őket a vizsgált anyagból. Számos klasszikus példa helyett („Ember az embertelenségben” stb.) utaljunk csak arra, hogy a szegedi *Tömörkény Emlékkönyv*-nek küldött tanulmányát egyetlen kiemelt »szemérmes, igazi Tömörkény-poén« köré építette: *embőrakadály*. »Első hallásra ártatlannak látszó, cenzúrabiztos poén. És csak ma, két világháborúval terheltlen, döbbenünk igazi értelmére. A kaszárnya, a háború: embőrakadály! Itt valaki kimondotta és összegezte a háború igazságát.« És így tovább. Az antifasiszta, háborúellenes mondanivaló a megtalált poén, a telitalálat értelmezésével most már »játszva« kibontható. (Ki hitte volna!? — a szelíd és szemérmes Tömörkényből!) Az történt, hogy Emlékkönyvünkben Fábry írását nem a tanulmányok, hanem az írói tiszteletadások köré soroltuk, s ezzel — ahogy egy levelében írta — »megfosztottuk a lényegtől: a címtől. Az 'embőrakadály' célja ezzel elsikkadt. Cím nélkül — semmis.«

A 70. születésnapját köszöntő folyóiratszámot üdvözölve is megkövetjük érte.”
 Úgy emlékszem, hallottam valakitől, hogy a célba vett nyelvész kolléga megbántódott, Fábry Zoltán viszont engem igazolt:

Kedves Kovács Sándor Iván,

Stós, 967. XII. 26.

a decemberi számot hamarabb kaptam meg, mint a novemberit. Már épp akartam írni, mert az Irodalmi Szemle még novemberben figyelmeztetett a jegyzetre, de a szám csak nem akart megérkezni. Aztán valahogy, valahonnan a posta mégis előkerítette. A jövőben vastagabb papirossal kell átburkolni a számot, mert az újságpapiros elszakad, ezért szükséges még keresztikötés, spárgázás. (Az 1966-os augusztusi szám így kallódott el.)

Ha csak kis jegyzet is volt, de lényegét látott meg: a kettőspontot. Én ma valahogy a magány jelének is látom. Kitérő gesztusnak. Itt a kettőspont: föltárulkozás, exhibicionizmus.

Hetek óta betegeskedem, nem csinálok semmit. És hónapok óta mindössze a „Stószí délelőttök” előszava született meg, meg egy kis Kazinczy-írás. Ez volt minden, és semmi kilátás lényeges javulásra.

*Szeretettel
 Fábry Zoltán*

Figyeljünk csak: micsoda Veres Péter-i aprólékosságú bölcs tanácsok arról, hogyan kell átburkolni papírral, átkötni spárgával egy postára adott folyóiratot! Az a Fábry Zoltán ad itt tanácsokat, akit majdnem egy életen át a levelezés kapcsolt a külvilághoz, aki számtalanszor megszervezhette az elkallódott, szétszakadozott folyóiratok, könyvek okozta bosszúságokat, aki élesen és fájdalmasan emlékezett min-

den meg nem érkező számra. Amit a kettőspontról mond, az önismeret, a lélek rejtelseinek mélyvilágába villant: lám, a kettőspont nemcsak kiemel, nyomatékosit, ígét, állítmányt pótol, nemcsak elénk szegezi a telitalálat-mondanivalót, de a magam vagyok, a seregeljetez körém, a vigyázzatok és adjátok tovább a szómat vallo-másait is közvetíti. A kettőspont: magában semmis, valóban hívó, „közösségi, kollektív” írásjel: válaszokat, válaszadókat, követőket, harcostársakat, tanítványokat tételez fel; feltételezi a hívó írásjel értelmének tudóit: akik az írást is értik és tudják és továbbadják. Én mindig csak gyarapítani igyekeztem a tábor: a tanítványoknak Fábry kettőspontjai után harci rendbe álló névtelen seregét, ahogy elibé kéredezkedő első levelemben is írtam. Így kerültek könyvei a kritikai rovatnál többnyire a fiatalok kezébe. *Hazánk, Európa* c. kötetéről is egyik frissen végzett hallgatónk írt, és a kritika előli ismételt kitérésért láthatóan kissé megnehezelt:

Kedves Kovács Sándor Iván,

Stós, 968. IX. 26.

a levélbeli bejelentések után (már nem tudom ki írta, Ilia?) azt hittem, Kovács S. I. fogja a rég ígért Fábry-portrét megrajzolni a „*Hazánk, Európa*” ürügyén, így most Földvári Lászlónak köszönöm meg a szép írását. Címét nem tudom és így ezt az utat választom.

Nehéz napokat éltünk és élünk. Beteg testben gyötrődő lélekkel viaskodom. Ha csak nem jön közbe valami, október végére megjelenik a „Stószai délelőttök”. Földvári részére küldhetem majd a *Tiszatáj* szerkesztősége címén?!

Épp az augusztusi zavarok előtt a Kiskunság szerkesztői voltak itt, a *Tiszatáj* mikor jön el? Igaz, most nehezebb, a látogatók és látogatások is elmaradtak. Érzem, hogy újra „remete” vagyok.

Szeretettel köszöntök mindenkit
Fábry Zoltán

A *Stószai délelőttök*-et persze hogy nekünk is megküldte. Az én példányom dedikációja 1968. december 4-én kelt, de csak közvetlenül karácsony előtt szakíhattam időt a válaszra, amiből — hogy érthető legyen válaszlevele — ezúttal idéznék:

Tisztelt Fábry Elvtárs!

Szeged, 1968. dec. 24.

Hálásan köszönöm a *Stószai délelőttök*-et. Márciusi jubileumi Tanácsköztársaság-számunkban fogunk róla megemlékezni kritikai rovatunk hasábjain.

Az ismert, olvasott írások mellett a kötet két darabja — bizonyosan nemcsak nekem — szenciáció: a *Stószai előszó*-ra és természetesen *A vádlott megszólal*-ra gondolok. Mivel az utóbbit még a 306. lap is soha megjelenőnek mondja, s nem is jelzi — mint pl. az *Antisemitizmus*-nál stb. —, hogy ld. ennyi és ennyi lap, úgy tűnik, most is nehezen kerülhetett bele a kötetbe. Bárcsak tévednék!

A *Stószai előszó* szubjektív, szép lírája végre összefog, értelmez, a Fábry-műfajban tudatosít szétszórtan-szemérmesen elejtett dolgokat. Mert mi más ez is, ha nem „antifaszizmus”, hisz oly mesterien billen át az Ön legsajátabb műfajába — a megfelelő szerkezeti helyen, helyeken, hogy aztán a gondolat sor visszakanyarodjék az indító magánykomplexushoz újra.

Vigyázzunk.

Továbbadjuk.

Gyönyörűség látni, hogy három írás Szegeden is megjelent, s hogy a Tömörkényről szóló az eredeti címmel...

Az enyimnél megszegyenítően gyorsabb válasza az utolsó Fábry-levél, amit őrzök:

Kedves Sándor Iván,

Stós, 969. I. 7.

köszönöm soraidat. „*A vádlott megszólal*” bizony utólag került a kötetbe. Eredetileg is bent volt mint „*Függelék*”, de 1967 decemberében a cenzúra azt mondta: „még nem jött el az ideje”. Aztán később mégis sikerült utólag benyomni. Azért

is késett a kötet. De érdemes volt várni vele, mert ez — a hozzám befutó levelek tanúsítják — szinte revelálóan hat mindenütt.

Az „Antisematizmust” is érdemes újra elolvasni, mert ez a szöveg, a teljes, a cenzúra által kihagyásra ítélteteket is tartalmazza.

Én most már hetek óta rosszul érzem magam, sotrofantin-injekciók sem segítettek úgy, mint máskor. Nem is tudok dolgozni és így nem küldhetek egyelőre semmit.

Remélem, hogy a „Stószai délelőttök” a Tiszatáj értékelésében is revelálóan fog érvényesülni.

Szeretettel köszönt
mindnyájótokat
Fábry Zoltán

A válaszlevélben megerősítettem a karácsony előtti jelzést, hogy a Stószai délelőttök kritikáját márciusban hozzuk. Megvallottam azt is, hogy könyve ismét ifjú tollforgató kezébe került: Nikolényi István, a Délmagyarország fiatal publicistája fog róla írni, természetesen a kritikai rovat élén. Hogy Nikolényit, azt a kiválóan tehetséges, egyéni hangú újságíró — aki komoly filosz reményeket cserélt fel a lappal, hisz végzős filozopterként nálam még a régi magyar virágénekekből szakdolgozott, majd pedig doktorátust is szerzett — előre be mertem harangozni, az megírandó cikkébe vetett feltétlen bizodalمام jele volt. S nem kellett csalódnunk, a cikknek kitűnően sikerült közvetítenie a húszévesek nemzedéke forró Fábry-élményét.

Amikor Fábry Zoltán elé került az írás (végül is nem a márciusi, de már a februári számban), egy csapásra megszűnt nehezteni, sőt, el is felejtve minden szerkesztői világrasegítést, egyenesen Nikolényit kereste fel soraival:

Kedves István Öcsém,

Őszintén bevallom, nem örültem, amikor Tiszatájék megírták, hogy könyvemem recenzióra kiadták egy fiatal írónak. Én könyvemem reveláló hatását vártam, és félttem, hogy ez itt és így elsikkad majd. Kellemesebben — nem, ez rossz jelző —, meg-rázottabban nem csalódhattam. Amit kívántam e könyv reveláló hatásáról, azt a Te írásodban summázva megkaptam. Senki így el nem találhatta volna az adekvát tükrözést, mint ahogy magamat látom a Te tükrödben. És ez több, mint „kritika-bénító tisztelet”, ez a legtöbb, amit ember embernek adhat: ez szeretet. És ez nem elfutó, patetikus szeretet, de az, mely végső fokon ítélet: kritika, indokolt igenlés.

És ezt az egészet egy fiatal írta, és fiatalok nevében, és az egészben ez a leg-szebb.

Mondjam azt, hogy köszönöm?! Úgy hiszem, minden soromból, minden szavamból kiérzed megérdemelten.

Köszönetképp a könyvet akartam elküldeni, de teljesen elfogyott, és így meg kell várni a második kiadást, mely remélhetőleg meglesz, hisz Magyarországon is elfogyott a „kevés”.

Hogy mégis ne üres kézzel jöjjenek, összeszedtem néhány fényképet, ebből is alig van, mert a sok látogató elviszi.

Szeretettel ölel
Fábry Zoltán

Ezt a nyilván 1969 februárjában kelt levelet nem kézírásból idézem: az akkori szerkesztő megjelentette a Tiszatáj 1969-es májusi számában, eme hangzatos, képeslabba való címmel: *Levél a stószai magányból.*

*

Eredetileg csak nekrológot akartam írni Fábry Zoltánról, egy-két flekket csupán, mindjárt a gyász megrendítő pillanataiban. A feltoluló emlékek és az előkéréselt dokumentumok íme ily terebélyessé növelték közlendőmet. Fábry leveleinek publikálását senki ne tekintse alkalomhajtású hivaikodásnak: most még inkább tudom, hogy kicsoda ő, s magamat ma sem tekintem többnek, mint ahogy hozzá írott legelső levelemben definiáltam. A névtelen követők és a mester tipikus viszonyát szemlélteti e közlés: a nagy irodalomszervező és szerkesztő természetes gesztusát, ahogy sáfárkodik a Gaál Gábor-i magatartás örökével, ahogy magához engedi a kisdedeket.

Egyszersmind Fábry Zoltán és a Tiszatáj — tágabban: Fábry és a vidéki magyar folyóiratok — gyümölcsöző kapcsolatáról is beszélhettem. Lapunk s a miskolci *Napjaink* (a koncepciók, illetve Miskolc és Kassa közelsége okán) különösképp eleven együttműködést alakíthatott ki Fábry Zoltánnal, akinek írásai mindig tudatosan, rangemelőn adtak súlyt szerkesztői szándékainknak. Emlékezzünk csak, utolsó vitájában is, amikor Gulyás Mihály cikke körül csaptak össze a vélemények, mely vitézül kivonta kardját a magyar vidék folyóirataiért.

Fábry Zoltán fél évtizedes állandó jelenléte a Tiszatáj hasábjain és a kritikai meg az örökségrovat szerkesztésének szellemében, legértékesebb hagyományaink egyik fontos fejezetét jelenti.

Feltétlenül publikálni kell hát mások szegedi vonatkozású Fábry-dokumentumait és emlékeit is, és nemcsak egy szűken értelmezett helyi hagyományőrző szándék jegyében, hisz Fábry műve egész Európáé.

A Fábry-kultusz élesztése és ápolása így mindnyájunknak: szép kötelesség.

Fábry Zoltán 1970. május 31-én meghalt. Azért egyszer még fellépek Kassán a stózi buszra, és kimegyek a stózi temetőbe, hogy a sírjáról hozott rögöt azzal a marék földdel keverjem el, amit a kolozsvári házsongárdi temetőből hoztam: Gaál Gábor nyugvóhelyéről.

Az elkevert földből kihajtó zöld ág kettejük emlékét hirdesse mindig.